

Danuta Patkaniowska

doktor
Biblioteka Jagiellońska

Opracowanie rzeczowe książki tradycyjnej i książki elektronicznej. Wybrane problemy

Słowa kluczowe: opracowanie rzeczowe piśmiennictwa, języki informacyjno-wyszukiwawcze, informacja rzeczowa, książka elektroniczna, biblioteki cyfrowe

Abstrakt: w artykule przedstawiono wybrane aktualne problemy opracowania rzeczowego książki tradycyjnej i książki elektronicznej, związane ze stosowaniem języków informacyjno-wyszukiwawczych (organizacja piśmiennictwa w układzie systematycznym, języki haseł przedmiotowych, języki słów kluczowych) oraz z rozwojem współczesnej technologii i zmianami oczekiwań użytkowników. Zwrócono również uwagę na trwającą dyskusję nad przyszłością opracowania rzeczowego oraz przemianę współczesnej informacji rzeczowej. Do istotnych zmian należą: opis jednostki informacji w miejsce opisu całego dokumentu, malejąca rola języków haseł przedmiotowych oraz rosnąca rola słów kluczowych i informacji słownej, poszerzanie źródeł informacji oraz scalanie informacji rzeczowej, współtworzenie informacji rzeczowej przez bibliotekarza, wydawcę i użytkownika, potrzeba stworzenia jednolitych standardów opracowania zasobów bibliotek cyfrowych, nowe kompetencje bibliotekarzy i in.

Wstęp

Różnica między książką elektroniczną a książką drukowaną tkwi w formie zapisu treści. Książka elektroniczna (inaczej: książka digitalna, książka zdigitalizowana, książka cyfrowa, e-book, publikacja elektroniczna, e-książka) to *treść zapisana w formie elektronicznej, przeznaczona do odczytania za pomocą odpowiedniego oprogramowania zainstalowanego w urządzeniu komputerowym (np. komputer osobisty, specjalne urządzenie do czytania książek, telefon komórkowy czy palmtop)*¹.

Biblioteki cyfrowe posiadają trzy rodzaje zbiorów: zdigitalizowane zbiory własne lub innych tradycyjnych bibliotek, licencjonowane zasoby elektroniczne udostępniane przez wydawców i dostawców, linki do polecanych zasobów Internetu, w tym publikacji „open access”².

¹ *E-book* [online], Wikipedia. Wolna Encyklopedia [dostęp: 01.09.2011], dostępny w World Wide Web: http://pl.wikipedia.org/wiki/Ksi%C4%85%C5%BCka_elektroniczna.

² J. Stępniać, *Koegzystencja bibliotek cyfrowych i tradycyjnych w akademickich systemach biblioteczno-informacyjnych w perspektywie najbliższych 10 lat* [online], [w:] *Biblioteki XXI wie-*

Celem opracowania rzeczowego³ dokumentu jest – jak wiadomo – odzwierciedlenie treści, nazwanie tematów oraz aspektów i sposobów ich ujęcia oraz formy dokumentu. Generalnie takie same cele służą opracowaniu książki tradycyjnej, jak i elektronicznej. Efektem opracowania jest informacja rzeczowa, która może być dostępna tak w katalogach kartkowych czy elektronicznych, jak i w bibliotekach cyfrowych, bazach danych, serwisach, portalach i repozytoriach dziedzinowych.

Wydawałoby się, że w przypadku opracowania rzeczowego, a więc opracowania treści książki, rodzaj zapisu, tj. forma drukowana bądź elektroniczna publikacji ma znaczenie drugorzędne. Często ta sama publikacja ukazuje się jednocześnie drukiem i w formie elektronicznej, a więc jej opracowanie rzeczowe nie powinno się różnić. Jednak informacja rzeczowa zawarta w książkach elektronicznych ma często odmienny charakter, a opracowanie rzeczowe dokumentu elektronicznego wymaga rozwiązania innych problemów.

Informacja rzeczowa dokumentu tradycyjnego i elektronicznego jest zawarta w organizacji całej kolekcji, w hasłach języków informacyjno-wyszukiwawczych (języki haseł przedmiotowych, języki deskryptorowe, słowa kluczowe), a także w informacji słownej o dokumencie (np. streszczenie).

Układ systematyczny

Układ piśmiennictwa według dziedzin wiedzy stanowi najstarszy sposób budowy rzeczowej informacji bibliotecznej. Istotne są tu relacje hierarchiczne, logiczny porządek w grupowaniu piśmiennictwa według określonych działów wiedzy i klas tematycznych. Układ systematyczny⁴ np. Klasyfikacja Dziesiętna Deweya (KDD), Klasyfikacja Biblioteki Kongresu (KBK), Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD), wykorzystywany w tradycyjnych kartkowych katalogach bibliotecznych i w katalogach księgozbiorów podręcznych, znalazł również zastosowanie w katalogach elektronicznych bibliotek, w Polsce – zwłaszcza w katalogach bibliotek technicznych.

ku. Czy przetwarzamy? Łódź 19–21 czerwca 2006. Politechnika Łódzka, [dostęp: 15.12.2010] dostępny w World Wide Web: http://ebib.oss.wroc.pl/pub/Biblioteki_XXI_wieku_Czy_przetrawimy_2006.pdf; Zob. też: *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych: materiały z ogólnopolskiej konferencji pt. Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych*. Warszawa 3–4 czerwca 2005 r., Warszawa 2006; *Elektroniczny wizerunek biblioteki*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2008.

³ Zob. A. Stopa, *O treści książek: opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*, Warszawa 2002; T. Głowacka, *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy*, Warszawa 2003; J. Ćwiekova, *Opracowanie tematyczne piśmiennictwa*, Warszawa 1988, i in.

⁴ Zob. B. Sosińska-Kalata, *Klasyfikacja: struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*, Warszawa 2002.

W bibliotekach cyfrowych stosuje się podział kolekcji na działy tematyczne, ale nie występują tu klasyfikacje biblioteczne, bibliograficzne czy dokumentacyjne sensu stricto. W bibliotekach cyfrowych nie stosuje się generalnie organizacji systematycznej (układu systematycznego opartego na wielopoziomowych podziałach tematycznych), występują natomiast płytkie układy działowe, czyli podział na względnie niedużą grupę ogólnych działów dziedzicznych lub formalnych, czasami poddawanych dalszemu podziałowi na kolejnych (jednym lub dwóch) szczeblach. Jeśli w bibliotece cyfrowej wykorzystuje się do organizacji kolekcji KBK, KDD czy UKD, robi się to w bardzo ograniczonym zakresie, upraszczając strukturę tej klasyfikacji i stosując podział na kilku tylko pierwszych poziomach jej rozbudowy.

W bibliotekach cyfrowych stosuje się grupowanie dokumentów według dziedzin wiedzy. Przy poszczególnych dokumentach często spotyka się określenie dziedziny, do której należy dokument oraz istnieje możliwość wyszukiwania, sortowania i grupowania dokumentów według określonej dziedziny. Typologia materiałów cyfrowych – zróżnicowana w zależności od rodzaju i wielkości biblioteki – jest oparta najczęściej na podziale dziedzicznym, podziale według formy/typu dokumentu oraz według rodzaju zasobu.

Na przykład Biblioteka Wirtualna Opoki, zawierająca publikacje z dziedziny religioznawstwa, chrześcijaństwa i filozofii, posiada zestawienie plików według następujących dziedzin: Nauczanie Kościoła, Teologia, Filozofia, Inne nauki (Psychologia, Pedagogika, Religioznawstwo, Historia i in.), Literatura, Życie Kościoła, Liturgia, modlitwa, sakramenty, Struktury Kościoła, Dziś w Kościele, Katecheza (materiały i propozycje praktyczne).

Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa dzieli swoje kolekcje na związane z Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie oraz inne: Dziedzictwo kulturowe (książki z lat 1801–1945 związane z historią wychowania i nauczania oraz czasopisma), Materiały dydaktyczne oraz Miscellanea (w tym exlibrisy i autografy).

Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego dzieli swoje kolekcje na: Dziedzictwo kulturowe (Czasopisma, Dokumenty życia społecznego, Książki wydane w latach 1800–1945, Rękopisy, Stare druki, Zbiory Bibliologiczne, Zbiory Graficzne, Zbiory kartograficzne, Zbiory Muzyczne), e-książki, Kolekcje specjalistyczne (Publikacje archiwum i muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego, Ogrodu Botanicznego, Prawnicza Biblioteka Cyfrowa), Multimedia, Materiały edukacyjne, Regionalia związane z Dolnym Śląskiem.

E-biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego zawiera następujące kolekcje: Czasopisma, Dziedzictwo kulturowe (Dokumenty życia społecznego, Grafika i rysunki, Kartografia, Rękopisy, Stare druki), e-publicacje z cyfrowymi publikacjami pracowników UW, Historia UW i BUW, Nauka i dydaktyka, Varsaviana i in.

Zasób Małopolskiej Biblioteki Cyfrowej Wrota Małopolski jest uporządkowany w sposób następujący: Czasopisma, Dziedzictwo kulturowe (zawiera najcenniejsze zabytki piśmiennictwa oraz publikacje wydane przed rokiem 1939, czasopisma dawne, inkunabuły, książki (1801–1939), mapy dawne, muzykalia do 1945 roku, rękopisy, cymelia, starodruki), Nauka i dydaktyka, Regionalia (związane z Krakowem i Tarnowem i in.), Zbiory archiwalne, Zbiory specjalne (dokumenty życia społecznego, ikonografia, kartografia, wydawnictwa urzędowe).

Kolekcje tematyczne Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej to: Albumy z fotografiami i pocztówkami, Akta Braci Czeskich, Akta miasta Konina, Dokumenty miasta Poznania, Księgi adresowe i listy nazwisk, Wojsko Polskie i in.⁵ Biblioteka dzieli swoje publikacje według następujących dziedzin: Dziedzictwo kulturowe, Wiosna Ludów 1848, Materiały dydaktyczne, Materiały regionalne (grupujące dokumenty związane z Poznaniem i Wielkopolską), Muzykalia i in.

Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa (JBC) jest siecią wirtualnych czytelni: czytelni rękopisów, czytelni starych druków, czytelni muzycznej, czytelni ikonograficznej, czytelni kartograficznej, czytelni dokumentów życia społecznego, czytelni książki nowej, czytelni zbiorów rzadkich, czytelni gazet, czytelni naukowej UJ, czytelni dydaktycznej. Szczególne znaczenie będzie mieć unikatowy zasób XIX-wiecznych i XX-wiecznych czasopism. Do Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej są włączone powstałe wcześniej zasoby cyfrowe Biblioteki Jagiellońskiej np. zbiory specjalne e-Skryptorium, Baza Ikonografii Teatralnej, Wirtualny Gabinet Rycin i in. W JBC, w odniesieniu do zbiorów nowszych zastosowano także układ systematyczny oparty na klasyfikacji występującej w tradycyjnych katalogach kartkowych.

Dziedzinowy podział kolekcji występuje także w innych bibliotekach cyfrowych opartych na programie dLibra np. w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej, Jeleniogórskiej Bibliotece Cyfrowej, Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej i in.

W Akademickiej Bibliotece Internetowej istnieje indeks tematyczny według dziedzin: Chemia, Etyka informatyczna, Film i Telewizja, Filologia polska, Filozofia, Historia sztuki, Media cyfrowe, Politologia, Software Engineering.

W Bibliotece Cyfrowej Politechniki Krakowskiej książki są klasyfikowane dziedzinowo według Polskiej Klasyfikacji Tematycznej.

⁵ Zob. E. Dobrzyńska-Lankosz, A. Jazdon, *Dygitalizacja w polskich bibliotekach akademickich*, [w:] *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych...*, op. cit., s. 22–48; C. Mazurek, *Rozwój Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej a zmiany funkcjonalności systemu Libra*, [w:] *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych...*, op. cit., s. 49–59.

Języki haseł przedmiotowych

Innym podejściem do opracowania treści dokumentu jest opracowanie przedmiotowe.

Podejście przedmiotowe do dokumentów bibliotecznych ma ponad pięćsetletnią tradycję – pisała w 2006 roku J. Woźniak-Kasperek, przypominając historię tego typu opracowania dokumentów i zastanawiając się nad przyszłością katalogowania przedmiotowego w dobie nowych technologii i bibliotek cyfrowych⁶. Istotą opracowania przedmiotowego jest wyodrębnienie z dokumentu i opisanie przedmiotów głównych, pobocznych czy równorzędnych, a także określenie ich własności, aspektów i ujęć w oparciu o reguły gramatyki pozycyjnej. Wyodrębnione w ten sposób tematy i określniki tworzą charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów i są szeregowane alfabetycznie. Opis przedmiotowy może mieć różny stopień uogólnienia i szczegółowości, a także obiektywizmu i subiektywności; powinien być jednak adekwatny do treści dokumentu, poprawny, czyli zgodny z danym językiem informacyjno-wyszukiwawczym oraz użyteczny dla czytelnika.

W polskich elektronicznych katalogach bibliotecznych znalazły zastosowanie: język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (Biblioteka Narodowa, biblioteki publiczne, biblioteki pedagogiczne, biblioteki szkolne i niektóre biblioteki akademickie) oraz język haseł przedmiotowych KABA (większość bibliotek akademickich). Wśród bibliotek cyfrowych, jhp BN zastosowano w Cyfrowej Bibliotece Narodowej POLONA, Jeleniogórskiej Bibliotece Cyfrowej i in., natomiast język haseł przedmiotowych KABA – w Polskiej Bibliotece Internetowej, e-bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej i in.

Opracowanie rzeczowe w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej przebiega dwutorowo. Z jednej strony każdy dokument jest opatrzony hasłami przedmiotowymi w języku KABA i/lub tematami formalnymi; z drugiej strony – jak wspomniano powyżej – dokumenty są uporządkowane w układzie systematycznym, opartym na podziałach dawnego kartkowego Katalogu systematycznego⁷.

⁶ M. Kisilowska, J. Woźniak-Kasperek, *Czy katalogowanie ma przyszłość? Dwugłos względnie uporządkowany. Głos drugi: J. Woźniak-Kasperek, Czy katalogowanie przedmiotowe ma przyszłość?*, [w:] *Biblioteki XXI wieku...*, op. cit., s. 75–76.

⁷ Referat: *Opracowanie rzeczowe w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej* przedstawiłam na konferencji *Cyfrowość bibliotek i archiwów* zorganizowanej przez Bibliotekę Narodową w Warszawie w dniach 26–27.11.2009. Referat *Droga Biblioteki Jagiellońskiej do Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej* przedstawiła A. Cieślak-Korfel (współautor: prof. dr hab. Z. Pietrzyk) na seminarium zorganizowanym przez BJ i NASK pt. *Digitalizacja zbiorów bibliotecznych* (Biblioteka Jagiellońska, 15.09.2010).

W niektórych bibliotekach cyfrowych, np. w Katalogu Skarby Dziedzictwa Narodowego.Polska.pl występują kategorie tematyczne, które są zarówno nazwami dziedzin wiedzy, jak i nazwami działów gospodarki, kategorii osób i nazwami pojedynczych wydarzeń, osób, tytułów, instytucji i organizacji i in. Większość tematów to tematy jednowyrazowe, rzadziej – wielowyrazowe. Katalog tematyczny jest nieustannie wzbogacany o nowe hasła przedmiotowe, które w bazie określono jako tematy jednostkowe oraz tematy łączone. W katalogu tym istnieje jakaś forma kontroli słownictwa (np. istnienie odsyłaczy całkowitych), niemniej jednak trudno do końca określić, czy są to hasła przedmiotowe czy raczej słowa kluczowe.

Od kilku lat toczy się dyskusja nad przyszłością i aktualnym znaczeniem języków haseł przedmiotowych oraz ich przydatnością w nowoczesnych katalogach elektronicznych i w bibliotekach cyfrowych. Sztuczność słownictwa oraz struktur gramatycznych języków haseł przedmiotowych (gramatyka pozycyjna) sprawia, iż są one często niezrozumiałe dla użytkowników, trudne przy formułowaniu konkretnych zapytań informacyjnych, niedostosowane do oczekiwań czytelników, szukających łatwej i szybkiej informacji. Jednak nowoczesne systemy biblioteczne pozwalają na formułowanie pytań informacyjnych w formie słów kluczowych, wybieranych z tytułów, haseł przedmiotowych i innych pól opisu bibliograficznego oraz kierują użytkownika bezpośrednio od prostego zapytania informacyjnego do odpowiednich fragmentów indeksu przedmiotowego lub tytułów wyszukiwanych dokumentów. Stałe szkolenia użytkowników (np. w Bibliotece Jagiellońskiej w ramach wykładów „Ars Quaerendi”), ankiety (przeprowadzone w Krakowie np. w BJ, w Bibliotece AGH, Bibliotece PAT) z pewnością przyczyniają się do lepszego wykorzystania języków haseł przedmiotowych, jednak nadal są one wykorzystywane głównie przez bardziej doświadczonych czytelników, przy pisaniu prac naukowych itp.

Języki haseł przedmiotowych, tak jak wszystkie języki informacyjno-wyszukiawcze, podlegają permanentnej i koniecznej modyfikacji i aktualizacji, uszczegółowieniu i powiększeniu. Przeprowadzane modyfikacje zmierzają w stronę uproszczenia i ujednolicenia słownictwa oraz gramatyki, bliskości z wyrażeniami języka naturalnego, a także dostosowania do standardów i norm międzynarodowych, jak również do coraz nowocześniejszych systemów komputerowych. Modyfikacje polegają także na skróceniu długich „zdań” tematów i określników. Na przykład przeprowadzane w NUKAT liczne modyfikacje języka KABA wiążą się z koniecznością przeprowadzania modyfikacji w lokalnych bazach; prace te są czasochłonne, nie w pełni zautomatyzowane i stanowią aktualnie istotną część pracy w poszczególnych bibliotekach.

Jak pisała M. Kisilowska (...) *terminologia używana w katalogowaniu dokumentów musi spełniać dwa warunki: publicznej dostępności oraz „maszy-*

*nowej czytelności” czyli dostosowania do potrzeb przetwarzania komputerowego*⁸. J. Woźniak-Kasperek wskazuje na dwa rozwiązania, które mogą zbliżyć języki haseł przedmiotowych do użytkownika: 1 – zaopatrywanie haseł przedmiotowych rozwiniętych o „nienaturalnej” budowie w odsyłacze całkowite, uzupełniające, wyliczające i orientacyjne, 2 – stworzenie zmodyfikowanego interfejsu wyszukiwawczego do istniejących baz z opisami przedmiotowymi, który sam układałby z pytań hasła przedmiotowe⁹. Autorka nie przychyliła się do opinii o *rychłym upadku wszelkich form kontroli słownictwa na rzecz swobodnych słów kluczowych; rozsądna kontrola słownictwa jest potrzebna i pożądana*, a słowa kluczowe stanowią rozwiązanie komplementarne¹⁰.

Stosowanie języków deskryptorowych, w których słownictwo jest kontrolowane i zawarte w tezaurusach, rodzi podobne problemy, jak stosowanie języków haseł przedmiotowych (np. arbitralna semantyka, czasami sztuczna składnia).

Słowa kluczowe

W bibliotekach cyfrowych stosuje się najczęściej języki słów kluczowych¹¹, czyli słowa i wyrażenia dowolnie określające treść dokumentów. Słowa kluczowe mogą mieć formę pojedynczych wyrazów albo wyrażen (nazw pospolitych lub własnych), mogą także przybierać formę tematów z okreśnikami lub dopowiedzeniami. Języki słów kluczowych operują słownictwem niekontrolowanym. Słowa kluczowe występują np. w bibliotekach cyfrowych polskich bibliotek akademickich skupionych w Federacji Bibliotek Cyfrowych, Księgozbiornie Wirtualnym FIDES, Pedagogicznej Bibliotece Cyfrowej oraz w innych bibliotekach cyfrowych np. Cieszyńskiej Bibliotece Wirtualnej.

Wyświetlające się na ekranie „słowa kluczowe” w niektórych bibliotekach cyfrowych opartych na oprogramowaniu dLibra to często nie „słowa kluczowe” sensu stricto, ale słowa i wyrażenia występujące w językach haseł przedmiotowych. Czasami obok indeksu słów kluczowych w języku polskim istnieje indeks słów kluczowych w języku angielskim np. w bazie BazTech.

⁸ M. Kisilowska, J. Woźniak-Kasperek, *Czy katalogowanie ma przyszłość? Dwugłos względnie uporządkowany. Głos pierwszy: M. Kisilowska, Katalogować czy nie? Oto jest pytanie*, [w:] *Biblioteki XXI wieku...*, op. cit., s. 74.

⁹ *Ibid.*, s. 79.

¹⁰ *Ibid.*, s. 80.

¹¹ Zob. W. Babik, *Słowa kluczowe*, Kraków 2010.

Forma dokumentu

W opracowaniu rzeczowym dokumentu ważne jest także określenie formy piśmienniczej i wydawniczej publikacji, jej gatunku czy rodzaju literackiego, muzycznego itd., a także jej poziomu, stylistyki, przeznaczenia czytelniczego, charakteru naukowego czy popularnego. Formę publikacji określa tzw. temat formalny lub określnik formy, umieszczany na końcu hasła przedmiotowego. Tematy formalne, wskazujące czasami także na język dzieła lub przeznaczenie czytelnicze, są stosowane do ogólnych wydawnictw encyklopedycznych i słowników, czasopism, utworów literackich i z pogranicza literatury, starych druków i rękopisów, dokumentów audiowizualnych, muzycznych, kartograficznych, życia społecznego i in. Tematy formalne występują w języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej oraz w języku haseł przedmiotowych KABA. Często spotykamy je w bibliotekach cyfrowych, jednak terminologia dotycząca formy/gatunku dokumentu jest tu stosowana dość dowolnie, a typologia formalna dokumentów – w różnych bibliotekach cyfrowych – zróżnicowana. Zamieszczona w e-bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego kategoria – typ źródła – to faktycznie określenie formy/typu dokumentu (książka, rękopis, pocztówka itd.).

Podział formalny bibliotek i kolekcji cyfrowych zależy od ich rodzaju i wielkości. Cyfrowa Biblioteka Narodowa POLONA posiada podział formalny na: Czasopisma polskie XIX i I połowy XX w., Grafiki, rysunki, fotografie, Książki, Muzykalia, Rękopisy, Stare druki, Ulotki i odezwy.

Podział formalny stosują też portale wydawnicze, np. Literatura.net.pl. zawiera katalog przedmiotowy według następującego bardziej szczegółowego podziału formalnego: literatura piękna, dramat, poezja, proza, albumy, antykwariat, leksykony, literatura popularnonaukowa, literatura faktu, poradniki. Inny podział formalny ma baza: Polskie Dzieła Literackie w Nowozelandzkich Zasobach Internetowych H. Antoszewskiego: Klasycy, Starodruki biologiczne, Poezja emigracyjna 1939–1946, Poezja nowozelandzka, Inne.

Przyszłość opracowania rzeczowego

W przyszłości opracowanie rzeczowe dokumentów może ulec radykalnym zmianom. *Czy nie należałoby zastąpić, przynajmniej w opracowaniu rzeczowym, opisu jednostki fizycznej opisem jednostki informacji? Opis np. książki jako całości miał uzasadnienie, gdy system umożliwiał dostęp jedynie do całej książki. Dziś w rzeczywistości bibliotek cyfrowych dostępne stają się fragmenty, porcje treści (zawartości), z których część z pewnością warta jest zaopatrzenia we własną identyfikację metadanową wspieraną potencjałem*

słów kluczowych – pisze J. Woźniak-Kasperek, dodając, iż *istnieje pilna potrzeba rewizji poglądów na istotę, mechanizmy i narzędzia opracowania rzeczowego oraz sposoby zapisu charakterystyk rzeczowych*¹². Konieczna jest „współpraca z lingwistami formalnymi, psycholingwistami, specjalistami od sztucznej inteligencji czy sieci neuronowych”.

Innym problemem związanym ze zmianą oczekiwań czytelników, jest możliwość współtworzenia produktów i usług informacyjnych przez bibliotekarza i użytkownika, wspólne opracowanie treściowe dokumentu. Niektóre biblioteki cyfrowe zachęcają czytelnika: „Zaproponuj słowa kluczowe, które twoim zdaniem dobrze opisują publikację”. Zacieranie różnic między producentem a odbiorcą, widoczne na przykład w tworzeniu niektórych źródeł informacji (jak np. w encyklopedii Wikipedia) może stać się również przyszłością bibliotek. Niektóre niebezpieczeństwa z tym związane to m.in. współistnienie terminologii potocznej i naukowej w katalogach, brak kontroli słownictwa, niejednolite opracowanie rzeczowe tych samych lub podobnych treściowo publikacji, współkatalogowanie dokumentów przez specjalistów i niespecjalistów, nieuchronność pomyłek, dowolność tworzonych opisów rzeczowych itp. Tagowanie czyli możliwość dodania dowolnych słów kluczowych powoduje powstanie folksonomii, niekontrolowanej struktury informacji zbudowanej przez nieprofesjonalistów¹³. Wprowadzanie dowolnego, niekontrolowanego słownictwa może spowodować obniżenie poziomu i jakości opracowania rzeczowego oraz wiarygodności informacji. Promocyjny charakter działań biblioteki, w tym usług informacyjnych i katalogów musi wiązać się z troską nie tylko o użytkownika – klienta biblioteki, ale również o to, aby zamieszczana informacja o książkach (w tym informacja rzeczowa) była w pełni wartościowa i o niekwestionowanej jakości: szybka, kompletna, kompleksowa, rzetelna, adekwatna, użyteczna, obiektywna, wiarygodna, aktualna.

Innym problemem jest potrzeba stworzenia jednolitych standardów opracowania bibliotek cyfrowych, ujednoliconej terminologii oraz systemu koordynacji działań w tym zakresie. Mówiła o tym na konferencji *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej* J. Woźniak-Kasperek, podkreślając, jak *daleka od doskonałości jest organizacja informacji, nawigacji, systemu etykietowania i wyszukiwania informacji* oraz funkcjonalność współczesnych bibliotek cyfrowych¹⁴.

¹² M. Kisilowska, J. Woźniak-Kasperek, *Czy katalogowanie ma przyszłość...*, op. cit., s. 80.

¹³ Zob. J. Woźniak-Kasperek, System organizacji wiedzy czy folksonomia?, [w:] *Książka, biblioteka, informacja w kręgu kultury i edukacji*, pod red. E.B. Zybert, D. Grabowskiej, Warszawa 2008, s. 117–124.

¹⁴ Zob. J. Woźniak-Kasperek, Funkcjonalność i dostępność bibliotek cyfrowych, [w:] *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, pod red. K. Migonia, M. Skalskiej-Zlat, Wrocław 2009, s. 393–405. Zob. też K. Lapis, Efektywne metody pozyskiwania i przekazywania informacji za pośrednictwem witryny internetowej, [w:] *Przestrzenie informacji*, pod red. W. Krzemińskiej i P. Nowaka, Poznań 2002, s. 47–51.

Kompetencje bibliotekarza

Opis rzeczowy dokumentu jest wynikiem interpretacji tekstu i wyboru elementów treści książki, a jego jakość w dużej mierze zależy od wiedzy, predyspozycji i doświadczenia katalogującego. W zależności od profilu biblioteki, a także rodzaju języka informacyjno-wyszukiawczego i kompetencji bibliotekarza różny może być stopień głębokości i szczegółowości opracowania rzeczowego.

Duże znaczenie mają kwalifikacje bibliotekarzy, w tym bibliotekarzy opracowania formalnego i rzeczowego czy bibliotekarzy dziedzinowych, tworzących charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów oraz organizujących księgozbiory. O zmianie roli współczesnego bibliotekarza i usług informacyjnych w bibliotekach, znaczeniu tzw. bibliotekarzy dziedzinowych, zaniku pracy rutynowej w bibliotekach, potrzebie kreatywności i ciągłego dokształcania się bibliotekarzy, roli biblioteki akademickiej jako „organizacji uczącej się” mówiono i pisano wielokrotnie.

Bibliotekarz dodaje wartość do istniejącej (w książce, w katalogu, bibliotece cyfrowej, w Internecie) informacji, a jednocześnie odpowiada na oczekiwania użytkowników poprzez tworzenie charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów, tworzenie dziedzinowych portali i repozytoriów wiedzy, porządkowanie zasobów informacyjnych Internetu. Wiedza, doświadczenie i kompetencja bibliotekarza w nowoczesnych bibliotekach – pomimo rosnącej roli nowych technologii i automatyzacji procesów bibliotecznych – ma coraz większe znaczenie. Dotyczy to zarówno wiedzy ogólnobibliotecznej, jak i specjalistycznej: dziedzinowej, informatycznej, związanej z informacją naukową, edycją tekstów itp. Bardzo ważna jest znajomość języków obcych. Część dokumentów dotyczy wąskich zagadnień i problemów naukowych, opisywanych specjalistycznym, często hermetycznym językiem; w opracowaniu rzeczowym tego typu książek tradycyjnych i elektronicznych kompetencja i wiedza dziedzinowa bibliotekarza-specjalisty jest szczególnie cenna. Specjalistyczna wiedza jest konieczna także przy cyfrowym formalnym i rzeczowym opracowaniu zbiorów specjalnych: zbiorów muzycznych, kartograficznych, starych druków, rękopisów, dokumentów życia społecznego. W opracowaniu dokumentów cyfrowych, zwłaszcza w postaci plików komputerowych, istotna jest wiedza informatyczna i biegłość w obsłudze komputera. Kompetencja i wiedza bibliotekarza w procesie opracowania rzeczowego dokumentów zawsze miała i ma nadal wielkie znaczenie, choć we współczesnym świecie jakość informacji rzeczowej jest zależna także od innych czynników, np. wyboru języka informacyjno-wyszukiawczego, rozwoju i ograniczeń technologii i systemów komputerowych czy też zachowań i przyzwyczajzeń użytkowników (np. upraszczanie języków wyszukiwawczych stosownie do ich oczekiwań, stosowanie tagów).

Rozwój technologii i informacja od wydawców

Na jakość opracowania rzeczowego i sposób wykorzystania języków informacyjno-wyszukiawczych wpływa rozwój technologii. Zastosowanie nowych technologii, przeglądarek i wyszukiwarek stwarza użytkownikowi nowe możliwości wyszukiawcze, także w zakresie informacji rzeczowej, np. aktywny spis treści, aktywny indeks, przeszukiwanie tekstu przez tzw. słowa kluczowe (także w streszczeniach), opcja tzw. Look inside; możliwość połączenia książki z plikami audio, video np. filmami i in. Dla użytkownika ważne jest, aby zasób był dostępny bez ograniczeń. Czytelnik chce szukać informacji z jednego miejsca i w jednym czasie, przeszukiwać jednocześnie: katalogi biblioteczne, biblioteki cyfrowe, bazy danych, serwisy wydawnicze i księgarskie.

Katalogi biblioteczne są kontrolowane kartotekami haseł wzorcowych, które pomagają w poszukiwaniach piśmiennictwa na dany temat poprzez nazwy pospolite i własne z różnych dziedzin, a także terminy nadrzędne, podrzędne, kojarzące się, obcojęzyczne odpowiedniki haseł. Kartoteki wzorcowe w bibliotecznych katalogach elektronicznych – obok podstawowej funkcji kontroli słownictwa w systemie komputerowym oraz ułatwiania poszukiwań użytkownikowi – stanowią same w sobie kopalnię wiedzy z różnych dziedzin; rodzaj podręcznej encyklopedii zawierającej informacje o osobach i ich dziełach, instytucjach i organizacjach, jednostkach geograficznych, poszczególnych działach i przedmiotach wiedzy i ich wzajemnych relacjach. Z drugiej strony dla użytkownika cenny jest – zawarty w serwisach wydawniczych i dokumentach cyfrowych – aparat naukowy (przypisy, aktualne opracowanie krytyczne dokumentu, zwłaszcza starego dokumentu itp.).

Często informacja rzeczowa o zamieszczonej w bibliotece cyfrowej książce pochodzi także od wydawcy i księgarza. Wydawcy zamieszczają informację prospektywną i retrospektywną związaną z daną publikacją, planami wydawniczymi itd., publikują fragmenty książki, opinie krytyków, recenzje, rekomendacje zakupu innych tytułów, rekomendacje książek o podobnej tematyce. Poprzez funkcje: *Look inside*, *Search inside*, proste i zaawansowane wyszukiwanie według słów kluczowych, możliwe jest zapoznanie się z treścią książki, sortowanie książek według daty wydania, trafności wyszukiwań itd.

Niektóre serwisy księgarskie lub wydawnicze zamieszczają opis hybrydowy publikacji tworzony przez profesjonalistę i użytkownika (współkatalogowanie, katalogowanie książek posiadanych przez użytkownika, zarządzanie osobistą bibliografią) – mówił o tym A. Jachimczyk na konferencji *Przestrzeń informacyjna książki*, przytaczając przykład hybrydowego ser-

wisu księgarskiego Amazon.com.¹⁵ W opisie publikacji można więc wyróżnić strefę księgarni i strefę użytkownika, przedstawiającego własne słowa kluczowe, „chmury Tagów” oraz opinie o publikacji. W. Klenczon z Biblioteki Narodowej na tej samej konferencji w dyskusji podkreśliła, iż istotne jest nawiązanie współpracy bibliotek z wydawcami i księgarzami. Biblioteki mogą wykorzystywać zamieszczane przez wydawców (księgarzy) streszczenia książek. W przyszłości hipertęcza będą odsyłały biblioteki do wydawców, a internetowe księgarnie – do katalogów bibliotecznych. Ocena i sortowanie dokumentów w serwisach księgarskich i katalogach bibliotecznych będzie zautomatyzowana. Autorka wypowiedzi zwróciła jednocześnie uwagę na problem rzetelności informacji o książkach w serwisach księgarskich oraz subiektywności informacji dodawanej przez użytkownika.

Oprócz odniesień do katalogów bibliotecznych, wydawnictw oraz do innych bibliotek cyfrowych, internetowych portali i repozytoriów wiedzy, treści zawarte w bibliotekach cyfrowych w coraz większym stopniu będą miały hipertekstualny, interaktywny i multimedialny charakter.

W bibliotekach cyfrowych informacja rzeczowa o publikacji jest często powiązana z informacją o całej bibliotece i zawarta z jednej strony – w opisie publikacji, a z drugiej – w opisie kolekcji.

Biblioteki cyfrowe – opis kolekcji

Poszczególne biblioteki cyfrowe przedstawiają zwykle opis kolekcji, który zawiera: informację o kolekcjach, o historii ich powstania, uczestnikach i twórcach projektu, podział formalny, spis książek „najczęściej czytanych”, „ostatnio dodanych” czy „najlepiej ocenianych”; statystyki oraz plany wprowadzania kolejnych publikacji czy typów publikacji. Istotna jest strona graficzna zamieszczonej informacji słownej, a informacja rzeczowa o konkretnej książce rysuje się na tle informacji słownej o całej kolekcji. O organizacji systematycznej i podziałach dziedzinowych w bibliotekach cyfrowych była już mowa powyżej. Szczególnie rozbudowana słowna informacja rzeczowa znajduje się w Cyfrowej Bibliotece Narodowej POLONA. Obok podziału formalnego zbiorów istnieje tu podział według kolekcji tematycznych np. „Demony” Grzegorza Morycińskiego, Adam Mickiewicz, Cyprian Kamil Norwid, Fryderyk Chopin, Kresy Wschodnie, Kroniki polskie, Literatura dla dzieci i młodzieży, Literatura jidysz,

¹⁵ Zob. A. Jachimczyk, *Informacja o książce w księgarniach internetowych*; K. Dankiewicz, J. Radzicka, *Przestrzeń informacyjna książki elektronicznej na przykładzie bazy Knovel*; M. Krynicka, *OPAC kontra Google – informacja o książkach*; H. Bort-Nowak, *Multimedialna przestrzeń informacyjna*, [w:] *Przestrzeń informacyjna książki*, pod red. J. Koniecznej, S. Kurek-Kokocińskiej, H. Tadeusiewicz przy współpracy R. Kępy i M. Przybysz-Sławskiej, Łódź 2009.

Powstanie styczniowe, Skarby Biblioteki Narodowej, Warszawa w słowie i obrazach, Wolne lektury, Wydawnictwa konspiracyjne i in.

Opis każdej kolekcji w bibliotece POLONA zawiera informację o budowie kolekcji oraz szczegółową informację słowną o temacie, jakiej jest poświęcona. Np. opis kolekcji „Jan Kochanowski” zawiera prezentację kolekcji, biografię i bibliografię poety oraz szczegółowe omówienie jego twórczości. Kolekcja poświęcona św. Jadwidze prezentuje rękopisy, stare druki i książki z XIX i XX w. o tej postaci, a także kilkunastostronicową biografię świętej oraz omówienie dokumentów jej poświęconych.

Katalog Skarby Dziedzictwa Narodowego w portalu Polska.pl posiada katalog chronologiczny, katalog typologiczny, katalog tematyczny, spis kolekcji, indeks geograficzny, indeks osobowy, kalendarium, spis instytucji.

Biblioteki cyfrowe – opis publikacji

Szczegółowa informacja o książce elektronicznej występuje w opisie publikacji, który zawiera – w zróżnicowanej formie graficznej – krótki opis słowny publikacji, czasem omówienie w punktach treści książki, słowa kluczowe, streszczenie, abstrakty obcojęzyczne wraz ze słowami kluczowymi w danym języku, informację o autorze, inne adnotacje i uwagi, informację o języku publikacji, zdjęcie okładki, zakwalifikowanie do danej kolekcji, przynależność do dziedziny.

Na przykład opis publikacji (opis wydania) w Bibliotece Cyfrowej Uniwersytetu Wrocławskiego zawiera oprócz opisu bibliograficznego także tematy i słowa kluczowe (będące w istocie tematami w języku haseł przedmiotowych KABA) oraz – przy niektórych książkach – słowny opis publikacji. Biblioteka Literatury Staropolskiej i Nowołacińskiej, stworzona przez badaczy Ośrodka badań nad Renesansem przy Wydziale Polonistyki UJ zawiera internetowe edycje dzieł – głównie zgromadzonych w Bibliotece Jagiellońskiej – powstałych w okresie od X do XVIII w., głównie w języku łacińskim oraz polskim. Opis każdej publikacji zawiera wstęp edytorski i biogram autora w wersji polskiej i angielskiej, jak również podstawowe informacje bibliograficzne. W bazie tej istotniejsza od wyboru języka informacyjno-wyszukiawczego jest słowna informacja rzeczowa o publikacji. Przedmiotem opisu rzeczowego w Księgozbiorze Wirtualnym Federacji FIDES są nawet drobne teksty, które nie posiadają tematu formalnego (np. modlitwy, rozważania), ale słowa kluczowe związane z treścią dokumentu. W opisach publikacji innych bibliotek zastosowano zarówno słowa kluczowe (nazwy pospolite, nazwy własne), jak i tematy formalne czy nazwy kolekcji, do których przypisana jest dana publikacja; określono daty wydania i modyfikacji publikacji, liczbę

wyświetleń treści, dostęp do wszystkich wydań oraz wprowadzono zdjęcie (Miniatura).

Opis publikacji w Cyfrowej Bibliotece Narodowej POLONA obok opisu bibliograficznego oraz typu i identyfikatora zasobu zawiera powiązania między publikacjami i rozbudowaną informację słowną o dokumencie. W opisie publikacji w e-bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego obok haseł przedmiotowych KABA są zamieszczane adnotacje [uwagi]. Opis publikacji zawiera także rodzaj źródła (książka, rękopis, pocztówka itd.), język, format, identyfikator dokumentu cyfrowego, miejsce digitalizacji, sygnaturę oryginału i lokalizację oryginału oraz możliwość dodania słów kluczowych przez użytkownika. Opis wydania zawiera także moduł eksportu danych, a także fotografię okładki książki tradycyjnej. Zdjęcie okładki jest miłą zachętą dla czytelnika do skorzystania z publikacji, a zarazem dodatkowym źródłem informacji rzeczowej.

Opis publikacji w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Krakowskiej zawiera słowa kluczowe według tezaursusa, słowa kluczowe w języku angielskim, streszczenie pracy w języku polskim, streszczenie w języku angielskim, klasyfikację wg Polskiej Klasyfikacji Tematycznej, symbol UKD, uwagi indeksowane, opis słowny rozprawy lub omówienie w punktach treści publikacji, rodzaj kolekcji (np. doktoraty PK). Czytelnik może na kilka sposobów przeszukiwać zawartość biblioteki i przeglądać publikacje.

Także w innych bibliotekach cyfrowych obok słów kluczowych znajdują się często adnotacje słowne i zdjęcia okładek książek tradycyjnych. Inną formą informacji rzeczowej zawartej na poziomie opisu publikacji jest – w bibliotekach cyfrowych – streszczenie książki, często także obcojęzyczne, zwłaszcza angielskie. Tak więc informacja rzeczowa w bibliotekach cyfrowych jest bardzo rozbudowana, wykracza poza języki informacyjno-wyszukiwawcze, które dominowały w opracowaniu rzeczowym książki tradycyjnej. Współczesna informacja rzeczowa o książce jest wielostronna, przybiera często dodatkowo – obok wyrażen konkretnego języka informacyjno-wyszukiwawczego – formę słowną, obrazkową czy multimedialną oraz jest uzależniona od nowych technologii. Czasem użytkownik otrzymuje dodatkowe informacje po zalogowaniu do bazy np. ma możliwość osobistego ustawienia strony, dodania własnych słów kluczowych i in.

Informacja rzeczowa dotycząca publikacji w księgarniach internetowych zawiera – co zrozumiałe – elementy promocji i reklamy oraz zbiór recenzji.

Opracowanie rzeczowe a praca nad tekstem

Opracowując rzeczowo książkę często czyni się to w odniesieniu do innych pozycji o analogicznej treści i problematyce. Zasadę tę stosuje się zarówno w odniesieniu do książek tradycyjnych, jak i książek elektronicznych; jed-

nak możliwości przeszukiwania katalogów i bibliografii oraz porównywania opisów rzeczowych i tekstów poszczególnych dokumentów w bibliotekach cyfrowych są dużo większe. Nie ma potrzeby zamawiania poszczególnych publikacji z magazynu czy „ściągnięcia książki” z półki; dostęp do katalogu, indeksu przedmiotowego bądź tekstu danej publikacji, jej poprzedniego wydania czy też książek o podobnej treści jest ułatwiony i szybki.

Podstawą opracowania rzeczowego dokumentu jest treść wyrażana przez tekst, ale istotna jest też szata zewnętrzna książki, jej format, tytuł, podtytuł, cel i przeznaczenie czytelnicze, forma, rodzaj wydawnictwa i serii wydawniczej, a także – obok tekstu głównego – słowo wstępne, posłowie, spis treści, noty redakcyjne, streszczenia, abstrakty obcojęzyczne, indeksy rzeczowe i osobowe, tytuły i streszczenia rozdziałów i podrozdziałów, słowa kluczowe przy abstraktach i in. Wszystkie te elementy znajdujemy zarówno w książce tradycyjnej, jak i w książce elektronicznej. Stanowią one podstawę pierwszego oglądu książki. Jednak pierwsze spojrzenie na całość dokumentu ciągle jeszcze wydaje się prostsze w książce tradycyjnej aniżeli w książce elektronicznej. Znalazienie spisu treści, indeksów oraz przegląd poszczególnych rozdziałów czy artykułów w książce elektronicznej, zwłaszcza w zeskanowanej książce dawnej, publikacji o dużej objętości czy w multimedialnym pliku komputerowym wymaga od katalogującego więcej czasu, dużego skupienia, wiedzy informatycznej i wielu żmudnych operacji komputerowych. Pojawiają się problemy typu: np. nie zawsze numery skanów odpowiadają numerom stron, potrzebne jest dodatkowe oprogramowanie do otwarcia niektórych plików komputerowych itd.

Tradycyjne „przekartkowanie” całości publikacji jest nadal procesem szybszym aniżeli dogłębne poznanie treści obszernej książki elektronicznej czy pliku komputerowego. Wiele zależy od rodzaju publikacji, jej objętości, daty wydania, przeznaczenia czytelniczego, ale przede wszystkim – od technologii, stopnia przyjazności i możliwości wyszukiwawczych systemu komputerowego.

W Bibliotece Jagiellońskiej – w związku z wielkością zbiorów (EO i inne źródła gromadzenia zbiorów) – opracowanie bibliograficzne i przedmiotowe zbiorów nowych i zbiorów specjalnych odbywa się w odrębnych oddziałach. W Oddziale Dokumentów Audiowizualnych (ODA)¹⁶ opracowuje się i udostępnia zarówno tekstowe dokumenty elektroniczne (w formacie pdf), jak i pliki komputerowe (multimedia, bazy danych, programy, gry komputerowe itd.) oraz dokumenty dźwiękowe (tzw. audioksiążki, w tym liczne materiały konferencyjne) i filmy. Aktualnie dokumenty elektroniczne katalogują w ODA cztery osoby.

¹⁶ Na podstawie informacji udzielonych przez pracownika Oddziału Dokumentów Audiowizualnych BJ.

Praca nad katalogowaniem elektronicznych dokumentów tekstowych (w formacie pdf) jest zbliżona do opracowania książki tradycyjnej (często książki ukazują się w obu wersjach: tradycyjnej i elektronicznej). Dokumenty są opracowywane bibliograficznie i przedmiotowo w jhp KABA w katalogu NUKAT. Gdy istnieje wcześniejszy opis bibliograficzny egzemplarza drukowanego, dla egzemplarza elektronicznego tworzy się tylko rekord egzemplarza z lokalizacją ODA. Opracowanie pozostałych dokumentów elektronicznych (plików komputerowych) wymaga wielu dodatkowych czynności, instalacji programów, wiedzy informatycznej itd. Informacja o treści dokumentu elektronicznego i jego autorze jest czerpana z różnych elementów i zakładów programów, a następnie wyrażona poprzez język haseł przedmiotowych KABA. Charakterystyki wyszukiwawcze w jhp KABA są budowane w NUKAT przez pracowników ODA w oparciu o słownik jhp KABA, jednak w razie konieczności tworzą oni nowe hasła wzorcowe i hasła przedmiotowe rozwinięte. Pracujący w ODA bibliotekarze przeszli szkolenie w Oddziale Opracowania Przedmiotowego Zbiorów Nowych; tu również odbywa się wstępna walidacja nowo tworzonych w ODA wzorcowych haseł przedmiotowych. Przy opracowaniu dokumentów dźwiękowych informację o treści dokumentu katalogujący czerpią z etykiety dysku i z pojemnika oraz w oparciu o nawigację między poszczególnymi rozdziałami dokumentu (np. przy opracowaniu materiałów konferencyjnych). Przy opracowaniu audiobooków często tworzy się hasła formalne. Warto przypomnieć, że początkowo w jhp KABA istniały określniki formy: CD-ROM-y, płyty kompaktowe i in. Jednak zostały one w NUKAT usunięte, a informacja o nośniku jest zawarta w innych polach opisu bibliograficznego.

Postęp technologiczny, wynalezienie e-czytników i e-papieru z pewnością ułatwią opracowanie, także rzeczowe, dokumentów elektronicznych. Kilka lat temu przy katalogowaniu przedmiotowym niektórych zeskanowanych dzieł do Polskiej Biblioteki Internetowej, zwłaszcza dzieł dawno wydanych, o treści mieszanej i dużej objętości, wiele czasu i wysiłku wymagało prześledzenie na ekranie komputera treści poszczególnych rozdziałów publikacji, znalezienie spisu treści, indeksu itd. Często uzupełnienie informacji o treści danej publikacji elektronicznej katalogujący bibliotekarze znajdowali w książkach tradycyjnych: w encyklopediach i słownikach specjalistycznych, w Przewodniku Bibliograficznym, w streszczeniach dzieł zawartych w Polskim Słowniku Biograficznym i in.

Szybki rozwój technologii sprawia, iż jednocześnie, szybkie i nieuciążliwe przeszukiwanie tekstu e-booka, wyszukiwanie konkretnych słów czy fraz, sprawdzenie części czy całości bazy w celu uzyskania danej informacji, natychmiastowa nawigacja po tekście, wyszukiwanie pełnotekstowe – stają się ważnymi elementami w opracowaniu tekstu elektronicznego w porów-

naniu z książką tradycyjną. Na przykład na podstawie Elektronicznej Bazy Bibliografii Estreichera oraz innych polskich i zagranicznych baz danych i repozytoriów elektronicznych możliwe jest wyszukiwanie najbardziej skomplikowanych informacji bibliograficznych i rzeczowych, szybkie tworzenie zestawień tematycznych, chronologicznych i innych kwerend bibliotecznych. Przy opracowaniu rzeczowym nowszych publikacji cyfrowych np. rozpraw doktorskich czy prac naukowych, wielką pomocą są zamieszczone przy nich abstrakty, także abstrakty obcojęzyczne, słowa kluczowe itp., rzadziej spotykane w książce tradycyjnej. Wreszcie – w pracy nad tekstem – zarówno książki tradycyjnej, jak i publikacji elektronicznej, istotne znaczenie dla określenia treści mają informacje od wydawcy zawarte na okładce, we wstępie książki, w notatce reklamowej itp.

Trzeba wspomnieć o komforcie czytania tekstów tradycyjnych i elektronicznych; ciągle jeszcze tekst drukowany ma pod tym względem przewagę. Książki elektroniczne nie zawsze są przyjazne dla użytkownika, wymagają znajomości szybko zmieniającej się technologii; jednak czas, gdy nowoczesne i coraz lepsze e-czytniki pojawią się w bibliotekach i będą służyć także bibliotekarzom, wydaje się nieodległy¹⁷.

Podsumowanie

Przyszłość bibliotek akademickich wiąże się ze scalaniem zbiorów, łączeniem zasobów tradycyjnych i elektronicznych. Użytkownik chce mieć szybki i nieograniczony dostęp zarówno do książki tradycyjnej, jak i książki elektronicznej; preferuje wyszukiwania oparte na intuicji, niewymagające wcześniejszego przygotowania. Konsekwencją tego jest scalanie różnych informacji o zbiorach bibliotecznych: tradycyjnych i cyfrowych – w jednym katalogu bibliotecznym.

Istotne jest poszerzanie źródeł informacji rzeczowej, a więc połączenie informacji zawartej w hasłach języka informacyjno-wyszukiwawczego z informacją słowną o publikacji, z informacją z innych baz danych, z informacją od wydawców i księgarzy, a także z informacją o danej książce, pochodzącą od samych użytkowników: klientów księgarni internetowych i bibliotek. Równie ważny jak sama informacja rzeczowa, staje się dostęp do różnorodnej informacji o książce. Katalogi i indeksy rzeczowe zmieniają swoją funkcję, w coraz większym stopniu pełnią rolę uzupełniającą; pozostają jedną z form informacji rzeczowej, tworzonej przez różne podmioty w różnych miejscach. Najistotniejsze są możliwości

¹⁷ Zob. A. Pulikowski, *Przyszłość książek i bibliotek w świetle wyników badań nad elektronicznym papierem*, [w:] *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, pod red. K. Migonia i M. Skalskiej-Zlat, Wrocław 2009.

wyszukiwawcze systemów komputerowych i nowoczesna technologia¹⁸ oraz wszechstronna wiedza i kompetencja bibliotekarzy, porządkujących rozmaite informacje, ich źródła i systemy. Przygotowanie nowoczesnej, wszechstronnej informacji rzeczowej o różnorodnych zasobach biblioteki wiąże się ze zmianami organizacyjnymi w bibliotekach, a także z nowymi funkcjami bibliotekarzy. Niezbędna staje się współpraca bibliotekarzy z informatykami i wydawcami, a także - rozwijanie wiedzy specjalistycznej, informatycznej, edytorskiej oraz brokerskiej bibliotekarzy i innych twórców informacji.

Bibliografia

1. Babik W., *Słowa kluczowe*, Kraków 2010.
2. *Biblioteki cyfrowe: projekty, realizacje, technologie*, pod red. J. Woźniak-Kaspepek i J. Franke, Warszawa 2007.
3. *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?*, II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r. [online], Politechnika Łódzka. [dostęp: 15.12.2010], Dostępny w World Wide Web: http://ebib.oss.wroc.pl/pub/Biblioteki_XXI_wieku_Czy_przetrwamy_2006.pdf
4. Ćwiekowa J., *Opracowanie tematyczne piśmiennictwa*, Warszawa 1988.
5. *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji pt. „Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych”, Warszawa 3–4 czerwca 2005 r., pod red. Elżbiety Stefańczyk, Warszawa 2006.
6. *Elektroniczny wizerunek biblioteki*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2008.
7. Głowacka T., *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy*, Warszawa 2003.
8. Kisilowska M., *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece: wybrane społeczne i kulturowe aspekty współczesnego bibliotekarstwa*, Warszawa 2010.
9. Kowalska M., *Dygitalizacja zbiorów bibliotek polskich*, Warszawa 2007.
10. *Książka, biblioteka, informacja w kręgu kultury i edukacji*, pod red. E.B. Zybert, D. Grabowskiej, Warszawa 2008.
11. Łysakowski A., *Katalog przedmiotowy, cz. 1 Teoria*. Wstęp: Jadwiga Woźniak, oprac. i red. tekstu Marianna Banacka, wyd. 2., Warszawa 2002.
12. Nicholas D., *Ocena potrzeb informacyjnych w dobie internetu: idee, metody, środki*, tł. Jadwiga Woźniak, Małgorzata Kisilowska, Warszawa 2001.
13. Nahotko M., *Opis dokumentów elektronicznych: teoretyczny model i możliwości jego aplikacji*, Kraków 2006.
14. Nahotko M., *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym: globalna biblioteka cyfrowa w informatycznej infrastrukturze nauki*, Warszawa 2010.
15. Nahotko M., *Metadane: sposób na uporządkowanie Internetu*, Kraków 2004.

¹⁸ Zob. *Elektroniczny wizerunek biblioteki*, pod red. M. Wojciechowskiej, Gdańsk 2008, zwłaszcza artykuły: A. Pyry, *Standardy sieciowe w tworzeniu bibliotecznych witryn internetowych*; M. Starzyńskiego, G. Gogacza, *Rola narzędzi Web 2.0 w budowaniu wizerunku nowoczesnej biblioteki*; M. Wojciechowskiej, *Wykorzystanie Internetu i mediów elektronicznych w badaniach marketingowych biblioteki*; A. Antoniewicz, *System Wiki jako nowe narzędzie warsztatu bibliotekarskiego* i in. Zob. też M. Nahotko, *Organizacja wiedzy w bibliotekach. Ontologie dokumentów bibliotecznych*, [w:] *Opis dokumentów elektronicznych: teoretyczny model i możliwości jego aplikacji*, Kraków 2006, s. 65–118.

16. *Opracowanie rzeczowe*, pod red. J. Woźniak-Kasperek, P. Bierczyńskiego, Warszawa 2006.
17. *Przestrzenie informacji*, pod red. W. Krzemińskiej i P. Nowaka, Poznań 2002.
18. *Przestrzeń informacyjna książki*, pod red. J. Koniecznej, S. Kurek-Kokocińskiej, H. Tadeusiewicz przy współpracy R. Kępy i M. Przybysz-Sławskiej, Łódź 2009.
19. Sadowska J., *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej: studium analityczno-porównawcze*, Warszawa 2003.
20. Sadowska J., Turowska T., *Języki informacyjno-wyszukiwawcze, katalogi rzeczowe*, Warszawa 1990.
21. Sosińska-Kalata B., *Klasyfikacja: struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*, Warszawa 2002.
22. Stopa A., *Opracowanie rzeczowe literatury pięknej*, Warszawa 2008.
23. Stopa, A., *O treści książek: opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*, Warszawa 2002.
24. Ścibor E., *Klasyfikacja piśmiennictwa: przewodnik metodyczny*, Olsztyn 1994.
25. *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, pod red. K. Migonia i M. Skalskiej-Złat, Wrocław 2009.
26. Woźniak, J., *Kategoryzacja: studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*, Warszawa 2000.
27. Woźniak-Kasperek, J., *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym*, Warszawa 2011.